

บทที่ 3

โครงสร้างและภูมิหลังทางสังคมของครอบครัว

ภูมิหลังทางสังคมของครอบครัว

เป็นที่ทราบและเข้าใจกันว่า แหล่งเสื่อมโทรม เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีระดับการศึกษาต่ำ และมีบุตรมาก มีอาชีพไม่แน่นอน หาเช้ากินค่ำ สามีภรรยาทะเลาะเบาะแว้งกัน มีปัญหาเรื่องรายได้ไม่พอกับรายจ่าย สามีไปมีภรรยาใหม่ ทอดทิ้งภรรยาและบุตรให้หาเลี้ยงตนเองอย่างปากกัดตีนถีบ หรือสามีเสียชีวิต พิกุล เจ็บป่วย ถูกต้องโทษ หรือสามีไม่รับผิดชอบในการหาเลี้ยงครอบครัว ปัญหาดังกล่าวจะพบมากในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งภรรยาจะมีบทบาททำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ทำงานหาเลี้ยงบุตรในการศึกษาครั้งนี้ ก็เช่นกัน พบว่าในจำนวน 50 ครอบครัวที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา มีครอบครัวที่มีเพศชายเป็นหัวหน้าครอบครัว จำนวน 30 ครอบครัว (60%) และมีครอบครัวที่เพศหญิงคือภรรยา ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวถึง 20 ครอบครัว (40%)

การศึกษา

ในด้านการศึกษา พบว่าครึ่งหนึ่งของหัวหน้าครอบครัว (25 ครอบครัว หรือ 50%) มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และมีถึง 24 % (12 ครอบครัว) ที่หัวหน้าครอบครัวไม่ได้เรียนหนังสือ และมีเพียง 8 % (4 ครอบครัว) ที่หัวหน้าครอบครัวมีระดับการศึกษาอยู่ระหว่างประถมศึกษาปีที่ 5 ถึงประถมศึกษาปีที่ 7 ซึ่งเป็นระดับการศึกษาขั้นสูงสุด (ดูรายละเอียดในตารางที่ 1) สำหรับการศึกษาของภรรยา จากการศึกษาพบว่า มีจำนวน 40 % ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และมีจำนวน 40 % ที่ภรรยาไม่ได้เรียนหนังสือ

ตารางที่ 1 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

ระดับการศึกษา	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ไม่ได้เรียนหนังสือ	12	24	12	40
ต่ำกว่าประถมศึกษา	5	10	3	10
ประถมศึกษา 4	25	50	12	40
ประถมศึกษา 5 - ประถมปีที่ 7	4	8	1	3.3
ไม่ทราบ	4	8	2	6.7
รวม	50	100	30*	100

หมายเหตุ * หัวหน้าครอบครัว 50 ราย เป็นชาย 30 เป็นหญิง 20 ดังนั้น จำนวน ภรรยาของหัวหน้าครอบครัวจึงมี 30

ศาสนา

ครอบครัวที่อยู่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย ที่เป็นตัวอย่างในการศึกษานี้ ทั้งหมดเป็นคนไทย นับถือศาสนาพุทธ (ดูตารางที่ 2)

ภาษา

ภาษาที่อยู่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมใช้พูดเมื่ออยู่ที่บ้าน ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยกลาง (ดูตารางที่ 3) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากชนบททั้ง ภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ในถิ่นที่อยู่ใหม่ เพราะภาษาเป็นสิ่งสำคัญในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

ตารางที่ 2 ศาสนา

ศาสนา	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
พุทธ (ไทย)	49	98
พุทธ (จีน)	1	2
รวม	50	100

ตารางที่ 3 ภาษาที่ใช้ในบ้าน

ภาษา	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ภาษาไทยกลาง	46	92
ภาษาอีสาน	3	6
ภาษาเหนือ	0	0
ภาษาใต้	0	0
ภาษาจีน	1	2
รวม	50	100

ถิ่นกำเนิด

จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่แล้ว หัวหน้าครอบครัวมีถิ่นกำเนิดที่ภาคกลาง (60 %) รองลงมาคือกรุงเทพมหานคร (24 %) และมี 14 % ที่หัวหน้าครอบครัวมีถิ่นกำเนิดที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2% มีถิ่นกำเนิดที่ภาคใต้

จากการศึกษาครอบครัว จำนวน 50 ครอบครัวนี้ ไม่ปรากฏว่ามีหัวหน้าครอบครัวที่เกิดใน ภาคเหนือ (ดูตารางที่ 4) โดยหัวหน้าครอบครัวที่มีถิ่นกำเนิดที่กรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 12 ราย เป็นหัวหน้าครอบครัว ชาย 5 ราย หัวหน้าครอบครัว หญิง 7 ราย และจากจำนวนหัวหน้าครอบครัวที่มีถิ่นกำเนิดที่กรุงเทพมหานคร 12 ราย พบว่ามี 11 ราย ที่เกิดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ใช่ที่คลองเตย มีเพียง 1 ราย ที่เกิดในคลองเตย สำหรับถิ่นกำเนิดของภรรยา พบว่า 50 % มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่ภาคกลาง (50 % - 15 ราย) และเป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดที่กรุงเทพมหานคร 23.3 % (7 ราย - โดยภรรยาที่มีถิ่นกำเนิดในกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ที่เกิดในคลองเตย 3 ราย และเกิดที่อื่นในกรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ใช่ที่คลองเตย 4 ราย) 20 % ของภรรยามีถิ่นกำเนิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 1 % มีถิ่นกำเนิดในภาคเหนือและภาคใต้ จึงเห็นได้ว่าทั้งหัวหน้าครอบครัว และภรรยาของครอบครัวในสลัมคลองเตย เป็นตัวอย่างในการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากต่างจังหวัด

ตารางที่ 4 ถิ่นกำเนิดของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

ถิ่นกำเนิด	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
กรุงเทพมหานคร	12	24	7	23.3
จังหวัดในภาคกลาง	30	60	15	50
จังหวัดในภาคอีสาน	7	14	6	20
จังหวัดในภาคเหนือ	0	0	1	3.3
จังหวัดในภาคใต้	1	2	1	3.3
รวม	50	100	30	100

สาเหตุที่ชาวชนบทเหล่านี้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษพบว่า สาเหตุที่สำคัญคือ เข้ามาหางานทำ หัวหน้าครอบครัว 60.5% ภรรยา 47.8% อพยพเข้ากรุงเทพมหานครพร้อมกับพ่อแม่ตั้งแต่เล็ก ๆ หัวหน้าครอบครัว 18.4% ภรรยา 0% มีปัญหาครอบครัวหรือแม่ตาย และแต่งงานใหม่ จึงเข้ามาอยู่กับญาติที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก ๆ หัวหน้าครอบครัว 5.4% ภรรยา 8.7% มาบวชเณรที่วัดในกรุงเทพมหานครตั้งแต่เล็ก ๆ หัวหน้าครอบครัว 2.6% ภรรยา 0% อพยพเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพมหานครพร้อมกับสามี หัวหน้าครอบครัว 10.52% ภรรยา 39.2 % อื่น ๆ มาเที่ยวกรุงเทพมหานครโดยอยู่ทำงาน 2.6% และหนีพ่อแม่ตามแฟนมาอยู่กรุงเทพมหานคร 4.3% (ดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 สาเหตุที่อพยพมาอยู่กรุงเทพมหานครของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

สาเหตุ	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
มาหางานทำ	23	60.5	11	47.8
ตามบิดามารดาเข้ากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก ๆ	7	18.4	0	0
เข้ามาอยู่กรุงเทพมหานครกับญาติตั้งแต่ เล็ก ๆ	2	5.4	2	8.7
มาบวชเณรที่วัดในกรุงเทพมหานครตั้งแต่ เล็ก ๆ	1	2.6	0	0
อพยพเข้ามาอยู่กรุงเทพมหานครพร้อมสามี	4	10.5	9	39.2
อื่น	1	2.6	1	4.3
รวม	38*	100	23**	100

หมายเหตุ *หัวหน้าครอบครัว 50 ราย มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด 38 ราย มีภูมิลำเนา
กรุงเทพมหานคร 12 ราย

** ภรรยาหัวหน้าครอบครัว 30 ราย มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด 23 ราย มี
ภูมิลำเนากรุงเทพมหานคร 7 ราย

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วทั้งหัวหน้าครอบครัวและภรรยา จะอพยพเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อมาหางานทำ และการอพยพเข้ากรุงเทพมหานคร มาพร้อมกับสามี ซึ่งมีจำนวน 13 ครอบครัว (หัวหน้าครอบครัวหญิง 4 ราย ภรรยา 9 ราย) อาจกล่าวได้ว่าเป็นการอพยพเข้ามาหางานทำ และเมื่อจำแนกสาเหตุ การอพยพมาอยู่กรุงเทพมหานคร ของหัวหน้าครอบครัวชายและหญิง จะเห็นได้ดังนี้

ตารางที่ 6 สาเหตุที่อพยพมาอยู่กรุงเทพมหานครของหัวหน้าครอบครัวชายและหัวหน้าครอบครัวหญิง

สาเหตุ	หัวหน้าครอบครัวชาย		หัวหน้าครอบครัวหญิง	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
มาหางานทำ	16	5.3	7	35
ตามบิดามารดาเข้ากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก	5	16	2	10
มาอยู่กับญาติที่กรุงเทพมหานครตั้งแต่ เล็ก	2	6.7	0	0
อพยพเข้ากรุงเทพมหานครพร้อมสามี	0	0	4	20
มาบวชเป็นเณรที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก ๆ	1	3.3	0	0
อื่น ๆ คือมาเที่ยวที่กรุงเทพมหานคร เลยอยทำงาน	1	3.3	0	0
มีถิ่นกำเนิดที่กรุงเทพมหานคร	5	16.7	7	35
รวม	30	100	20	100

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า หัวหน้าครอบครัวชาย อพยพเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก ๆ มีจำนวน 8 ราย หัวหน้าครอบครัวหญิงอพยพเข้ามากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก ๆ 2 ราย

อาชีพเสริม

อาชีพเสริมของหัวหน้าครอบครัวเมื่อครั้งอยู่ที่ชนบท ส่วนใหญ่รับจ้างทำนา (36.8 %) ซึ่งเป็นที่สนใจมาก เพราะชี้ให้เห็นว่าชาวนชนที่อพยพเข้ามาอยู่ใน กรุงเทพมหานคร ที่แหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย จำนวน 50 ครอบครัวนี้ ส่วนใหญ่ มีอาชีพทำนา 36.8 % มีอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ 5.3 % อพยพเข้ากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เล็ก 26.3 % มีอาชีพรับจ้างทั่วไป 7.9 % ทำไร่อำสวน 2.6 % เป็นกรรมกร ก่อสร้าง 7.9 % ไม่ได้ทำงานอะไรอยู่กับพ่อแม่เฉย ๆ 5.3 % ไม่ทราบ 7.9 % เพราะ ขณะสัมภาษณ์ หัวหน้าครอบครัวไม่อยู่ และภรรยาไม่ทราบ (ดูตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 อาชีพของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

อาชีพ	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ทำนา	14	36.8	11	47.8
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	2	5.3	0	0
รับจ้างทั่วไป	3	7.9	3	13.4
ทำไร่อำสวน	1	2.6	4	17.3
กรรมกรก่อสร้าง	3	7.9	1	4.3
อพยพเข้ากรุงเทพมหานครตั้งแต่เล็ก ๆ	10	26.3	2	8.6
ไม่ได้ทำอะไรอยู่กับพ่อแม่เฉย ๆ	2	5.3	0	0
เป็นแม่บ้าน	0	0	2	8.6
ไม่ทราบ	3	7.9	0	0
รวม	38	100	23	100

สำหรับอาชีพดั้งเดิมของภรรยา นั้น ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเช่นกัน (47.8 %)
 8.6 % อพยพเข้ากรุงเทพมหานครตั้งแต่เล็ก ๆ 13.4 % มีอาชีพรับจ้างทั่วไป
 8.6 % เป็นแม่บ้าน 17.3 % ทำไร่ว่างสวน 4.3 % เป็นกรรมกรก่อสร้าง

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

ระยะเวลาที่หัวหน้าครอบครัวและภรรยา ซึ่งอพยพจากชนบทมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จากตารางที่ 8 ชี้ให้เห็นว่า หัวหน้าครอบครัวและภรรยา อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครนานแล้ว โดยมีหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครนานกว่า 10 ปีขึ้นไป 73.7 % ภรรยา 69.5 %

ตารางที่ 8 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

ระยะเวลา	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ก่อน 2 ปี ถึง 2 ปี	1	2.7	1	4.3
3 - 4 ปี	4	10.5	1	4.3
5 - 6 ปี	0	0	1	4.3
7 - 8 ปี	3	7.9	4	17.4
9 - 10 ปี	2	5.3	0	0
11 - 15 ปี	6	15.8	4	17.4
16 - 20 ปี	11	28.9	4	17.4
21 - 30 ปี	7	18.4	6	26
31 ปีขึ้นไป	4	10.5	2	8.9
รวม	38	100	23	100

หัวหน้าครอบครัวและภรรยาที่อพยพมาจากต่างจังหวัด เมื่อเข้ามาใน กรุงเทพมหานครครั้งแรก บางคนก็ไปอาศัยอยู่กับญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเช่าบ้านอยู่ ไม่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในสลัมคลองเตยเลยที่เดียวก็มี จากการศึกษาพบว่า จากจำนวน หัวหน้าครอบครัว 38 ราย ที่อพยพมาจากต่างจังหวัด มี 23 ราย (60.5 %) ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย เมื่อเข้ากรุงเทพมหานครครั้งแรก และ 15 ราย (39.5 %) ที่อาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ก่อนย้ายเข้ามาอยู่ในสลัมคลองเตย (ดูตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 สถานที่อยู่อาศัยแห่งแรกของหัวหน้าครอบครัวและภรรยาเมื่ออพยพเข้า กรุงเทพมหานคร

สถานที่อยู่อาศัยแห่งแรก	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
สลัมคลองเตย	23	60.5	13	56.5
ที่อื่นในกรุงเทพมหานคร	15	39.4	10	43.5
สุขุมวิท บางนา	3	7.9	4	17.4
สะพานค้ำ	1	2.6	0	0
ลาดพร้าว	2	5.3	1	4.3
ธนบุรี	4	10.6	1	4.3
ข้างสวนจิตร	0	0	1	4.3
ริมทางรถไฟสายปากน้ำ	1	2.6	0	0
คินแกง	0	0	1	4.3
ซอยหลังสวน	0	0	1	4.3
ไมทราบ	4	10.5	1	4.3
รวม	38	100	23	100

สาเหตุที่หัวหน้าครอบครัวและภรรยา ซึ่งอพยพมาจากต่างจังหวัด ทั้งหมด
 ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสลัมคลองเตยเป็นแห่งแรก และพวกที่อาศัยอยู่ที่อื่นในกรุงเทพมหานคร
 ก่อนแล้วย้ายมาอยู่ในสลัมคลองเตยนั้น จากการศึกษาพบว่า มีสาเหตุ คือ สำหรับ
 หัวหน้าครอบครัวย้ายเข้ามาอยู่ในสลัมคลองเตย เพราะค่าเช่าบ้านถูก 13 ราย (26.5%)
 โกลที่ทำงาน 8 ราย (16.3%) มาอยู่กับญาติ 6 ราย (12.2%) ย้ายตามสามี
 (กรณีภรรยาเป็นหัวหน้าครอบครัว) 5 ราย (10.3%) ย้ายตามบิดามารดา 5 ราย
 (10.3%) โคนโลที่ 3 ราย (6.1%) เพื่อนแนะนำให้มาอยู่ 3 ราย (6.1%) ไม่มี
 ที่อยู่ 3 ราย (6.1%) อื่น ๆ เช่น ภรรยาหนีมาอยู่ในสลัมคลองเตย หนีค่าเช่าบ้าน
 3 ราย (6.1%) (ดูตารางที่ 10) สำหรับภรรยาปรากฏว่า 6 ราย (26%) ย้าย
 ตามสามีมาอยู่ในสลัมคลองเตย ค่าเช่าบ้านถูก 22.2 % ย้ายตามบิดามารดา 11.1 %
 มาอยู่กับญาติ 11.1 % ไม่มีที่อยู่ 11.1 % โกลที่ทำงาน 7.4 % โคนโลที่ 3.7 %
 และอื่น ๆ อีก 3.7 % จากตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สาเหตุที่คนอพยพเข้ามา
 อยู่ในสลัมคลองเตยก็คือ เป็นที่อยู่อาศัยที่ถูกลง โกลที่ทำงาน มาอยู่กับญาติ ย้ายตาม
 พ่อแม่หรือสามี โคนโลที่ เพื่อนแนะนำให้มาอยู่และไม่มีที่อยู่

ตารางที่ 10 สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในสลัมคลองเตย

สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในสลัมคลองเตย	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ย้ายตามบิดามารดา	5	10.3	3	11.1
คาชาบ้านถูก	13	26.5	6	22.2
โดนไล่ออกจากที่ทำงาน	3	6.1	1	3.7
มาอยู่กับญาติ	8	16.3	2	7.4
ย้ายตามสามี	6	12.2	3	11.1
เพื่อนแนะนำให้มาอยู่	5	10.3	7	2.6
ไม่มีที่อยู่	3	6.1	1	3.7
อื่น ๆ	3	6.1	3	11.1
รวม	49*	100	27*	100

หมายเหตุ * จากจำนวน 50 ครอบครัว มีเพียงครอบครัวเดียวที่หัวหน้าครอบครัวเกิดในสลัมคลองเตย (11 ครอบครัวเกิดที่อื่นในกรุงเทพฯ, 38 ครอบครัวเกิดต่างจังหวัด) และจาก 30 ครอบครัว มี 3 ครอบครัว ที่มีภรรยาเกิดที่สลัมคลองเตย (4 ครอบครัวเกิดที่อื่นในกรุงเทพมหานคร และ 23 ครอบครัว ที่ภรรยาเกิดต่างจังหวัด)

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย จากการศึกษาพบว่า ทั้งหัวหน้าครอบครัวและภรรยาอาศัยอยู่ในสลัมคลองเตยนานแล้ว (โดยบางรายอพยพตามพ่อแม่มาอยู่ตั้งแต่เด็ก ๆ หรือมาอยู่กับญาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในสาเหตุที่เข้ามาอยู่ในสลัมคลองเตย ในตารางที่ 10) มีหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย ตั้งแต่ 1 - 10 ปี จำนวน 20 ราย (40.8%) และตั้งแต่ 11 - 31 ปีขึ้นไป 29 ราย (59.2%) (ดูตารางที่ 11) ส่วนภรรยาพบว่า 13 ราย (48.1%) อาศัยอยู่ที่สลัมคลองเตย ตั้งแต่ 1 - 10 ปี และ 14 ราย (51.9%) อาศัยอยู่ตั้งแต่ 11 - 31 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 11 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตย	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1 - 2 ปี	2	4.1	2	7.4
3 - 5 ปี	9	18.4	7	26
6 - 10 ปี	9	18.4	4	14.8
11 - 15 ปี	10	20.4	6	22.2
16 - 20 ปี	10	20.4	6	22.2
21 - 30 ปี	6	12.2	0	0
31 ปีขึ้นไป	3	6.1	2	7.4
รวม	49	100	27	100

โครงสร้างครอบครัว

ครอบครัว (family) ตามคำจำกัดความของการศึกษาคั้งนี้ หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางการแต่งงาน และหรือทางสายโลหิตที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ครอบครัวอาจเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ที่ประกอบไปด้วยสามี ภรรยา และบุตร ซึ่งอาจมีญาติสนิท เช่น บิดา มารดา พี่หรือน้องของสามีหรือภรรยา หรือของทั้งสองฝ่ายอาศัยอยู่ด้วย หรือไม่ก็อาจเป็นครอบครัวขยาย (extended family) ที่นอกจากจะประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวดังกล่าวข้างต้น แล้วยังอาจมีครอบครัวเดี่ยวอื่น ๆ อีกอย่างน้อยหนึ่งครอบครัวขึ้นไป ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นญาติกัน เช่น อาจเป็นครอบครัวของพี่หรือน้องของหัวหน้าครอบครัวหรือภรรยา หรือครอบครัวของบุตรที่แต่งงานแล้ว เป็นต้น ที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน

หัวหน้าครอบครัว ตามคำจำกัดความของการศึกษาคั้งนี้ หมายถึงบุคคลไม่ว่าเพศชายหรือหญิง ที่รับผิดชอบในความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะในด้านการเงิน การกินอยู่ และที่อยู่อาศัย ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่อาวุโส คือ อายุมากที่สุดครอบครัว

โดยทั่วไปแล้ว บทบาทของหัวหน้าครอบครัวมักจะเป็นเพศชาย ซึ่งจากการศึกษาคั้งนี้พบว่า จากครอบครัวที่ศึกษาทั้งหมด 50 ครอบครัว หัวหน้าครอบครัวเป็นเพศชาย 30 ครอบครัว หัวหน้าครอบครัวเป็นเพศหญิง 20 ครอบครัว สาเหตุที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว ถึง 20 ราย ก็เนื่องจากสามีเสียชีวิต 7 ราย สามีทอดทิ้ง 8 ราย สามีเป็นวันโรคทำงานหาเลี้ยงครอบครัวไม่ได้ 3 ราย สามีจำคุก 1 ราย และสามีไม่ยอมทำงานกินแต่เหล้า 1 ราย ปรากฏการณ์เช่นนี้มักพบในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ภรรยาต้องเป็นผู้รับผิดชอบครอบครัว โดยต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ทำงานบ้าน และดูแลบุตรไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากสามีมักจะไม่ค่อยมีความรับผิดชอบครอบครัว (คูตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 สถานภาพสมรสของหัวหน้าครอบครัว

สถานภาพสมรส	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
อยู่ด้วยกัน	35	70
หย่า	7	14
ถูกทอดทิ้ง	8	16
รวม	50	100

อายุของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า หัวหน้าครอบครัวและภรรยามีกลุ่มอายุอยู่ระหว่าง 23 - 50 ปี หัวหน้าครอบครัวที่มีอายุต่ำสุดคือ 21 ปี ซึ่งมีอยู่เพียง 1 ราย และเป็นหญิง เนื่องจากสามีจำคุกโทษฐานมียาเสพติดไว้ครอบครอง หัวหน้าครอบครัวที่มีอายุสูงสุด คือ 65 ปี ซึ่งมีอยู่ถึง 4 รายด้วยกัน เป็นชาย 2 ราย และหญิง 2 ราย (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 อายุของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

อายุ	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
21	1	2	0	0
23 - 29	6	12	7	23.3
30 - 34	5	10	2	8.7
35 - 39	8	16	10	33.4
40 - 44	10	20	7	23.3
45 - 49	9	18	3	10
50 - 54	5	10	0	0
55 - 59	2	4	0	0
60 - 64	0	0	0	0
65	4	8	1	3.3
	50	100	30	100

อายุแรกสมรส

โดยทั่วไปสตรีในเขตชนบทสมรสครั้งแรกเมื่ออายุน้อย หรือสมรสเร็วกว่าในเขตเมือง อายุเมื่อแรกสมรสโดยเฉลี่ยของสตรีในชนบทคือ 20 ปี¹ จากการศึกษานี้ พบว่า อายุแรกสมรสโดยเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว 23 ปี

¹พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, ภาวะเจริญพันธ์และการวางแผนครอบครัวของสตรีในเขตชนบทและเขตเมืองของประเทศไทย เอกสารวิจัยหมายเลข 15 สถาบันประชากรศาสตร์ (กรุงเทพฯ: หน่วยผลิตเอกสารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 6, 42.

ภรรยา 19 ปี โดยหัวหน้าครอบครัวที่แต่งงานอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวน 24 % หรือ 12 ราย ส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวแต่งงานอายุระหว่าง 20 - 25 ปี ซึ่งมี 29 ราย (58%) และมีเพียง 6 % (3 ราย) ที่แต่งงานอายุมากกว่า 25 ปีขึ้นไป อีก 7 ราย ไม่ทราบอายุแต่งงานครั้งแรกของสามี เนื่องจากไม่พบสามีในขณะสัมภาษณ์ สำหรับอายุแรกสมรสของภรรยาพบว่า มีถึง 53.3 % (16 ราย) ที่แต่งงานอายุต่ำกว่า 20 ปี 40 % (12 ราย) ที่แต่งงานระหว่างอายุ 20 - 25 ปี มีเพียง 6.7 % (2 ราย) ที่แต่งงานอายุมากกว่า 25 ปีขึ้นไป (ดูตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 อายุแรกสมรสของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

อายุ	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ต่ำกว่า 20	12	24	16	53.4
20 - 21	15	30	6	20
22 - 23	17	14	2	8.7
24 - 25	6	12	4	13.3
26 - 29	1	2	1	3.3
30 - 35	2	4	1	3.3
ไม่ทราบ	7	14	0	0
รวม	50	100	30	100
		23		19.3

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่แต่งงานเมื่ออายุน้อย โดยเฉพาะภรรยาแต่งงานเมื่ออายุ 19 ปี

จำนวนครั้งการแต่งงาน

จากการศึกษาจำนวนครั้งการแต่งงานของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา พบว่าส่วนใหญ่หัวหน้าครอบครัวและภรรยาจะแต่งงานเพียงครั้งเดียว กล่าวคือ หัวหน้าครอบครัวแต่งงานครั้งเดียวมี 56 % ภรรยาแต่งงานครั้งเดียวมี 73.3 % หัวหน้าครอบครัวแต่งงาน 2 ครั้ง มี 30 % ภรรยาแต่งงาน 2 ครั้ง มี 26.7 % หัวหน้าครอบครัวแต่งงาน 3 ครั้ง มี 6 % และหัวหน้าครอบครัวแต่งงาน 4 ครั้ง มี 4 % (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 จำนวนครั้งการแต่งงานของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา

จำนวนครั้งการแต่งงาน	หัวหน้าครอบครัว		ภรรยา	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1 ครั้ง	28	56	22	73.3
2 ครั้ง	15	30	8	26.7
3 ครั้ง	3	6	0	0
4 ครั้ง	2	4	0	0
ไม่ทราบ	2	4	0	0
รวม	50	100	30	100

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครอบครัวที่แต่งงานมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป มีทั้งหมด 20 ราย (40%) ภรรยาที่แต่งงานมากกว่า 1 ครั้ง มี 8 ราย (26.7%) โดยหัวหน้าครอบครัวมีจำนวนครั้งการแต่งงานสูงสุด 4 ครั้ง ส่วนภรรยา 2 ครั้ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในกลุ่มบุคคลหรือครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีการหย่าร้าง ทอดทิ้ง และแต่งงานใหม่ไคคอนข้างง่าย

แบบของครอบครัว

ตารางที่ 16   แบบของครอบครัว

แบบของครอบครัว	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1. ครอบครัวเดี่ยว (ประกอบค้ำย)	47	94
ก. ภรรยาและบุตร	11	(22)
ข. ภรรยา บุตร และญาติของภรรยา	4	(8)
ค. สามี ภรรยา และบุตร	25	(50)
ง. สามี ภรรยา และหลาน	3	(6)
จ. สามี ภรรยา บุตรและญาติของสามี	2	(4)
ฉ. สามี ภรรยา บุตรและญาติของภรรยา	2	(4)
2. ครอบครัวขยาย (ประกอบค้ำย)	3	6
ก. ครอบครัวเดี่ยวของผู้ไ้รับการ สงเคราะห์และครอบครัวเดี่ยวของบุตร ที่แต่งงานแล้ว	2	(4)
ข. ครอบครัวเดี่ยวของผู้ไ้รับการสงเคราะห์ 1 และครอบครัวเดี่ยวของพ่อแม่สามี	1	(2)
รวม	50	100

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า แบบของครอบครัวที่ศึกษาครั้งนี้เป็นครอบครัวเดี่ยว 94 % โดยเป็นครอบครัวประเภทสามีภรรยาและบุตร กับครอบครัวประเภทภรรยาและบุตรมากที่สุด ซึ่งมีถึง 36 ครอบครัว ส่วนครอบครัวขยายมีเพียง 6 % เป็นครอบครัวขยายที่ประกอบค้ำยครอบครัวเดี่ยวของผู้ไ้รับการสงเคราะห์และครอบครัวเดี่ยวของบุตรที่

แต่งงานแล้ว 4 % และเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวของผู้ได้รับการ
สงเคราะห์และครอบครัวเดี่ยวของพ่อแม่และพี่น้องสามี 2 %

ขนาดครอบครัว

พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีสมาชิก 3 - 10 คน และจำนวนสมาชิก
โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวหนึ่งเท่ากับ 6 คน

ตารางที่ 17 ขนาดครอบครัว

จำนวนสมาชิกในครอบครัว	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	ค่าเฉลี่ยปานกลาง
1 - 2	0	0	
3 - 4	15	30	
5 - 6	17	34	
7 - 8	9	18	
9 - 10	8	16	
10 คนขึ้นไป	1	2	
รวม	50	100	6

จำนวนบุตร

เมื่อถามถึงจำนวนบุตรที่ครอบครัวผู้ได้รับการสงเคราะห์มีอยู่ทั้งหมด
ทั้งที่อาศัยอยู่ด้วยและอาศัยอยู่ที่อื่น หรือแยกครอบครัวออกไปแล้ว โดยนับเฉพาะบุตร
ที่เกิดจากคู่สมรสที่กำลังอยู่กินด้วยกันในปัจจุบัน หรือคู่สมรสครั้งหลังสุด (กรณีครอบครัว
ถูกทอดทิ้ง) พบว่า จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวเท่ากับ 4 คน ($mean = 4.4$)
นับว่าไม่มากเกินไปนัก เพราะเมื่อพูดถึงคนยากจนแล้ว มักจะมีความคิดว่าคนจนมี
ลูกมาก โดยเฉพาะคนชนบท ซึ่งมักจะมีมากเพื่อช่วยกันทำนา อย่างไรก็ตาม แม้

หัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่ จะมีภูมิลำเนาต่างจังหวัดแล้วอพยพเข้ามาอยู่ กรุงเทพมหานคร แต่เนื่องจากทั้งหัวหน้าครอบครัวและภรรยาส่วนใหญ่อพยพและมาอาศัยอยู่ที่กรุงเทพมหานครนานกว่า 10 ปี (ตารางที่ 8) มีสภาพการดำรงชีวิตแบบคนในเมืองมานาน ความคิดอ่าน ทัศนคติ ค่านิยมแบบชนบทจึงลดน้อยลง เห็นได้จากการมีลูกน้อยลง

ตารางที่ 18 จำนวนบุตร

จำนวนบุตร	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	ค่าเฉลี่ยปานกลาง
ไม่มีบุตร *	2	4	
1	5	10	
2	8	16	
3	2	4	
4	8	16	
5	8	16	
6	10	20	
7	4	8	
8	2	4	
9	1	2	
รวม	50	100	4.4

หมายเหตุ * ครอบครัวที่ศึกษาจำนวน 50 ครอบครัว มี 2 ครอบครัว ที่ไม่มีบุตร แต่มีหลานอยู่ในความอุปการะ

จำนวนบุตรที่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัว

จำนวนบุตรทั้งหมดโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวที่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัว ทั้งลูกชาย ลูกสาว เด็กเล็กและที่โตแล้ว คือ 4 คน (ดูตารางที่ 19) โดยไม่นับรวมถึงลูกที่โตและแยกครอบครัวออกไปแล้ว และลูกที่ถูกส่งไปอยู่กับญาติหรือคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นจำนวนที่เท่ากับจำนวนบุตร โดยเฉลี่ยต่อครอบครัว

ตารางที่ 19 จำนวนบุตรที่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัว

จำนวนบุตร	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	ค่าเฉลี่ยปานกลาง
1	8	16	
2	7	14	
3	7	14	
4	7	14	
5	6	12	
6	6	12	
7	5	10	
8	0	0	
9	1	2	
ไม่มีบุตร	2	4	
ไม่มีบุตรอาศัยอยู่ด้วย	1	2	
รวม	50	100	3.8

สำหรับบุตรอายุต่ำกว่า 25 ปี ที่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวโดยไม่มีผู้ทำงาน
หรือแต่งงานแล้ว พบว่า จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยต่อครอบครัวเท่ากับ 3 คน
(ตารางที่ 20) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงจำนวนบุตรที่ยังอยู่ในภาวะเลี้ยงดูของครอบครัว

ตารางที่ 20 จำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 25 ปี ที่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัว โดยไม่มี
บุตรที่ทำงานหรือแต่งงานแล้ว

จำนวนบุตร	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	ค่าเฉลี่ยปานกลาง
1	9	18	
2	8	16	
3	8	16	
4	9	18	
5	6	12	
6	4	8	
7	1	2	
ไม่มีบุตร	2	4	
ไม่มีบุตรอาศัยอยู่ควย	1	2	
มีบุตรอาศัยอยู่ควย - -แต่ทำงานหมดแล้ว	2	4	
รวม	50	100	2.9